

**Uluslararası
Selahaddin Eyyubî
Sempozyumu Bildirileri
(21-23 Eylül 2016)**

Uluslararası Selahaddin Eyyubî Sempozyumu Bildirileri, Beyan Yayınları'nın xxx. kitabı olarak yayına hazırlandı; dizgi ve sayfa düzeni DBY Ajans; kapak, Yusuf Kot; baskı ve cilt, Erkam Yay. San. Tic. A.Ş. (Sertifika: 19891 İkitelli OSB Mh. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3 C Başakşehir - İstanbul Tel: 0212 671 07 00 -Pbx-) tarafından gerçekleştirildi ve Ekim 2017'de İstanbul'da yayımlandı. ISBN 978-975-473-xxx-x

Sertifika No: 14723

**Uluslararası
Selahaddin Eyyubî
Sempozyumu Bildirileri**
Siirt Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi
(21-23 Eylül 2016)

Editörler

Necati SÜMER- Ahmet AKTAŞ

2. Cilt

BEYAN YAYINLARI

Ankara Cad. 21 • 34112 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: +90 212 512 76 97 - Tel-Faks: +90 212 526 50 10
www.beyanyayinlari.com / bilgi@beyanyayinlari.com
www.facebook.com/beyanyayinlari
www.twitter.com/beyanyayinlari
www.instagram.com/beyanyayinlari

KURULLAR

SEMPOZYUM ONUR KURULU

Mustafa TUTULMAZ (Siirt Valisi)

Prof. Dr. Murat ERMAN (Siirt Üniversitesi Rektörü)

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA

SEMPOZYUM KOORDİNATÖRÜ

Yrd. Doç. Dr. Necati SÜMER

DÜZENLEME KURULU

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BOZYİĞİT

Yrd. Doç. Dr. Fadıl AYĞAN

Yrd. Doç. Dr. Hamit SEVGİLİ

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BARCA

Yrd. Doç. Dr. İlyas ERPAY

SEKRETERYA

Öğr. Gör. Fatih Erođlan

Öğr. Gör. Khaled Khaled

Arş. Gör. Cengiz Kanık

Arş. Gör. M. Salih Gündüz

Arş. Gör. M. Mustafa Sancar

Arş. Gör. Nurettin Yıldırım

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abderrazak Merzoug (Cadı Ayyad University/Morocco)

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ (Siirt Üniversitesi)

Prof. Dr. Gassan MORTADA (Siirt Üniversitesi)

Prof. Dr. Halid TADMORİ (The Lebanese University)

Prof. Dr. Hassan Abdelwahab Hussien Selim (King Saud University/ Saudi)

Prof. Dr. İbrahim Rabaia (Al-Quds Open University/Palestine)
Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA (Siirt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sait ÖZERVARLI
Prof. Dr. Mehmet Salih ARI (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ALICI (Erzincan Üniversitesi)
Prof. Dr. Omer TADMORİ (The Lebanese University)
Prof. Dr. Rashed Algahtani (King Saud University/ Saudi Arabia)
Prof. Dr. Shawkat Arif Mohammed (Zakho University/Iraq)
Dr. Abderrahman Ammash (Lubnan)
Dr. Abdulkerim BİNGÖL (Muş Alparslan Üniversitesi)
Dr. Hakeem Abdulrahman el-Babiri (Duhok University/Iraq)
Dr. Hamzeh Al-Bakrı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi/Türkiye)
Dr. Mahmoud Masri (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi/Türkiye)
Dr. Marwan Rabaiah (RamallahUniversity/Palestine)
Dr. Mohammed Abdalla Alkadhat (Sultan Qaboos University/ Oman)
Dr. Mohammed Benabdelmoumene (University Of Oran/Algeria)
Dr. Mohammed Taher Ismail (International Union For Muslim Scholars/Qatar)
Dr. Mohsin İbrahim Ahmed (Duhok University/Iraq)
Dr. Tahseen İbrahim Doski (DuhokUniversity/Iraq)

**ULUSLARARASI
SELÂHADDİN EYYÜBİ SEMPOZYUMU
23-25 EYLÜL SİİRT**

23 EYLÜL 2014 CUMA

09:30-10:15 Açılış Konuşmaları

-Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ (İlahiyat Fakültesi Dekanı)
-Prof. Dr. Murat ERMAN (Siirt Üniversitesi Rektörü)
- Mustafa TUTULMAZ (Siirt Valisi)

Açılış Konferansı: Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA

I. OTURUM/14:30-16:00

KUDÜS SALONU Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi)	ŞAM SALONU Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mahmut ÇINAR (Gaziantep Üniversitesi)	HİTTİN SALONU Oturum Başkanı: Doç. Dr. Muttalip ARPA (Sabahattin Zaim Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubî Döneminde İlim Dünyasının Siyasi Durumu”	Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK (Gazi Üniversitesi) “Selahaddin Devri Selçuklu-Eyyubi İlişkileri ve Eyyubilerin Anadolu Politikası”	Doç. Dr. Mustafa KILIÇ (Cumhuriyet Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubî'nin Hama Beyliğini Teşekkül Ettirmesi ve Yeğeni Takyüddin Ömer ile Münasebetleri”
Prof. Dr. Abderrazak Merzoug (Cadı Ayyad University/Morocco) فتوح السلطان صلاح الدين في الشام وفلسطين	Doç. Dr. Mustafa ÖZKAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubî'nin Savaş Stratejisinin Dayandığı Temel İlkeler”	Yrd. Doç. Dr. Adnan MEM-DUHOĞLU (Siirt Üniversitesi) “Salâhaddîn-i Eyyübî'yi Yeni Medreseler Kurmaya Sevk Eden Âmiller ve Bu Dönemde Yetişen Âlimler”
Doç. Dr. Darweesh Yousif Hasan (Duhok University/Iraq) توسع السلطان صلاح الدين فيبلاد هكاري والجزيرة	Yrd. Doç. Dr. Nadir KARAKUŞ (Hitit Üniversitesi) “Selahattin Eyyubi ve Akka Savunması”	Yrd. Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) “Selahaddini Eyyübî'nin İlmî Toplantıları”
Dr.Mohammed Benabdelmoumene (University Of Oran/Algeria) المغاربة وصلاح الدين الأيوبي صراع ضد الصليبيين	Yrd. Doç. Dr. Ziya POLAT (Mardin Artuklu Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı ile Yaptığı Şam Antlaşması (571/1175)”	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri GÜLER (Harran Üniversitesi) “Selâhuddîn Eyyübî'nin Haçlılarla Savaşında Fukahâ'nın Katkıları”
Dr. Mohammed Abdalla Alkadhat (Sultan Qaboos University/ Oman) الخلافة العباسية والسلطان صلاح الدين الأيوبي دراسة في علاقة المركز بالأطراف		

II. OTURUM/16:30-18:00

KUDÜS SALONU Oturum Başkanı: Prof. Dr. Rashed Algahtani (King Saud University/ Saudi Arabia)	ŞAM SALONU Oturum Başkanı: Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ (Şımak Üniversitesi)	HİTTİN SALONU Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mehmet Salih ARI (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Hassan Abdelwahab Hussien Selim (King Saud University/ Saudi Arabia) رمزية السيف في عصر صلاح الدين الأيوبي	Yrd. Doç. Dr. Vezir HARMAN (Namık Kemal Üniversitesi) “SelâhaddînEyyübî Siyasetinde Eş'arî Kelâmın Yeri, “Mürşide” ve “Akâidu's-Salâhiyye” Metinleri”	Doç. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi) “Bir Liderin Psikolojisi; Selahaddin Eyyubî”
Prof. Dr. Shawkat Arif Mohammed (Zakho University/Iraq) التسامح عند السلطان صلاح الدين الأيوبي	Arş. Gör. Hüsnü TURGUT (Bingöl Üniversitesi) “Muhammed bin Hibetullah el-Hamevî ve Selahaddin Eyyübî'ye İthaf Ettığı el-Akîdetü's-Salâhiyye Adlı Eser”	Dr. Ahmed Ismail (Ankara Üniversitesi/ Türkiye) صلاح الدين الأيوبي في الوعي المصري
Prof. Dr. Omer TADMORİ (The Lebanese University) “Salahuddin in Lebanon”	Arş. Gör. Ramazan DOĞANAY (Uludağ Üniversitesi) “Salahaddin Eyyubi ve Hadis İlminin İhyasındaki Rolü”	Gülistan ÇOBAN EMİNOĞLU (Araştırmacı-Yazar) “Kılıcın Gölgesindeki Kalem ya da Selahaddin Eyyubi'nin İlmi Kişiliği”
Prof. Dr. Süheyl SAPAN (Kral Suud Üniversitesi) “Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yer Alan Selahaddin Eyyubi Vakıfları Üzerine Bir İnceleme”	Mohamed Elhamy (Türkiye) مدح صلاح الدين الأيوبي في كتابات المستشرقين والمؤرخين الغربيين	Yrd. Doç. Dr. Mehmet SALMAZZEM - Dr. Abdulkarim BİNGÖL (Muş Alparslan Üniversitesi) “Selâhaddîn-i Eyyübî'nin Müslüman Olmayanlara Yönelik Uygulamalarının Kur'an Perspektifinden Değerlendirilmesi”
Doç. Dr. Ahmed Mirza Mirza (Erbil University/Iraq) استراتيجية صلاح الدين في تحقيق انتصاراته		

24 EYLÜL CUMARTESİ III. OTURUM/08:30-10:00

KUDÜS SALONU Oturum Başkanı: Prof. Dr. Halid TADMORİ (The Lebanese University)	ŞAM SALONU Oturum Başkanı: Doç. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi)	HITTİN SALONU Oturum Başkanı: Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Rashed Algahtani (King Saud University/ Saudi Arabia) مدارس صلاح الدين الأيوبي ومكتباتها: إنشاء ورعاية	Doç. Dr. Mustafa HİZMETLİ (Bartın Üniversitesi) “Kudüs’ün Haçlılar (1099) ile Müslümanlar (1187) Arasında El Değiştirmesi Sırasında Şehir Halkına Yapılan Muamele Hakkında Bazı Değerlendirmeler”	Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ (Şırnak Üniversitesi) “Selahaddin Eyyübi Zamanında Şırnak ve Çevresi”
Prof. Dr. Mehmet Salih ARI (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) “Selahaddin-i Eyyubi’nin Fatimi Halifeliğini Kaldırması”	Yrd. Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ (Yüzüncü Yıl Üniversitesi) “Salâhuddîn el-Eyyûbî’nin Kâtibi el-Kâdî el-Fâdıl ve Kitâbet Sanatı Üzerine”	Yrd. Doç. Dr. Bedri ASLAN (Batman Üniversitesi) “Salahaddin Eyyübî’nin Birlikte Yaşama Kültürü Çerçevesinde Gayri Müslimlere Olan Muamelesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”
Doç. Dr. Abdullah ÜNALAN (Siirt Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubi’nin Hocası: es- Silefi”	Yrd. Doç. Dr. Fadıl AYĞAN (Siirt Üniversitesi) “İslâm’da Dinî Semboller (Şeâir-i İslâm) ve Selahaddin Eyyubi’nin Kudüs Algısı”	Yrd. Doç. Dr. Hamit SEVGİLİ (Siirt Üniversitesi) “Selahaddin Eyyübi Döneminde Kurulan Fıkıh Okulları”
Doç. Dr. Karavan Mohammed Ahmed (Duhok University/Iraq) صورة السلطان صلاح الدين الأيوبي في رحلة ابن جبير الأندلسي / دراسة مقارنة Dr. Abderrahman Ammash (Lubnan) صلاح الدين الأيوبي السلطان الفتية الشافعي الأشعري	Dr. Mohamad Ali el-Ahmed (Karabük Üniversitesi/ Türkiye) العوامل المكونة لشخصية صلاح الدين القيادية ودور العلماء فيها	Dr. Hamzeh Al-Bakrı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi/Türkiye) أثر الحركة العلمية في المحافظة على هوية القدس الإسلامية-عصر الفتح الصلاحية أنموذجاً

IV. OTURUM/10:30-12:00

KUDÜS SALONU Oturum Başkanı: Prof. Dr. Omer TADMORİ (The Lebanese University)	ŞAM SALONU Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa ALICI (Erzincan Üniversitesi)	HITTİN SALONU Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mustafa HİZMETLİ (Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Rabaia (Al-Quds Open University/Palestine) رعاية الدولة العثمانية لأوقاف السلطان صلاح الدين في القدس الشريف	Prof. Dr. Durayd Abdülkadir Noori (Gaziantep Üniversitesi) صلاح الدين الايوبي والحركة الاسماعيلية ٧٩١١-٤٧١١هـ / ١٣٩٥-١٠٧٥م	Yrd. Doç. Dr. Bekir KARADAĞ (Muş Alparslan Üniversitesi) “Selahaddin-i Eyyübî’nin Fıkıh Mezhepleri Karşısındaki Tutumu ve Sünnî Fıkıh Mezheplerinin Mısır’da İstikrar Bulmasındaki Rolü”
Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Gaziantep Üniversitesi) استقامة صلاح الدين الأيوبي واهتماماته بالشريعة الإسلامية	Doç. Dr. Mahmut ÇINAR (Gaziantep Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubi Dönemi İlim ve Fikir Dünyası: Muhyiddin İbnü-l Arabi Örneği”	Yrd. Doç. Dr. Mesut BAYAR (Dicle Üniversitesi) “Selahaddin-i Eyyübî’nin Haçlılarla Mücadelesinde Şam Fukahasının Rolü”
Prof. Dr. Mustafa ALICI (Erzincan Üniversitesi) “Saladin: Latin Kaynaklarında Selahaddin Eyyubi”	Doç. Dr. Muttalip ARPA (Sabattin Zaim Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubi’nin Kudüs Fethinin Kur’an’da Müjdelenesi: İbn Berrecân’ın İş’arı Yorumu”	Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Üniversitesi) “Selâhuddîn Eyyûbî’nin Şâfiî Mezhebi’nin Gelişimine Katkıları”
Doç. Dr. Ali Bakr Hassan (King Saud University/ Saudi Arabia) صلاح الدين عند مؤرخي عصر التنوير في بريطانيا/هيوم وروبرتسون وجبون	Yrd. Doç. Dr. Ahmet BOZYİĞİT (Siirt Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubi ve İşrak Felsefesinin Kurucusu Sühreverdi el-Maktul”	Arş. Gör. Dr. Mehmet Macit SEVGİLİ (Siirt Üniversitesi) “Selahaddin Eyyubi’nin Sün-nileştirme Politikasının Fıkhi Yansımaları-Kürtlerin Şafiileşmesindeki Rolü”
Doç. Dr. Farsat Marie (Zakho University/Iraq) موقف المؤرخين السريان من تحرير صلاح الدين لبيت المقدس		

V. OTURUM/13:30-15:00

KUDÛS SALONU Oturum Başkanı: Prof. Dr. Süheyl SAPAN (Kral Suud Üniversitesi)	ŞAM SALONU Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Atıf Adlan KARA (Siirt Üniversitesi)	HITTİN SALONU Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mustafa ÖZKAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Halid TADMORİ (The Lebanese University) “Islamic Architecture and Art during the Ayyubid Dynasty” Prof. Dr. Gassan MORTADA صلاح الدين الأيوبي أسطورة البطل التاريخي بين الأدب والسينما	Yrd. Doç. Dr. Yasemin SARI (Namık Kemal Üniversitesi) “Selâhaddin-i Eyyübî'nin Abbâsî Halifeleri ile Olan Münasebetleri”	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ (Karabük Üniversitesi) “Batı Sineması Temelinde Oryantalist Bakış Açısından Selâhaddin Eyyubi Portresi Üzerine Bir Değerlendirme”
Dr. Mohammed Taher Ismail (International Union For Muslim Scholars/ Qatar) «صلاح الدين وطريقة الحكم»	Dr. Mahmoud Masri (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi/Türkiye) ابن شداد شاهداً على عصر صلاح الدين	Yrd. Doç. Dr. Fatih İBİŞ (Pamukkale Üniversitesi) “Selâhaddin Eyyubi Niçin Cehennemde? Dante'nin Selâhaddinini”
Doç. Dr. Ali Mohammed Farid (King Saud University/ Saudi Arabia) جهود السلطان صلاح الدين الأيوبي ودوره في ازدهار الحياة العلمية الطبية في بلاد الشام	Arş. Gör. İlhan BARAN (Bingöl Üniversitesi) “Selâhaddin Eyyübî'nin Mezhap Siyaseti”	Öğr. Gör. Mustafa GENÇ (Sakarya Üniversitesi) “Cennetin Krallığı Filminde Selâhaddin Eyyubi Karakteri Üzerinden Sinemada Propaganda”
Dr. Marwan Rabaiah -Dr. Amira F. M. Rabaia (Ramallah University/Palestine) السلطان صلاح الدين الأيوبي أنموذج في الحزم واللين/دراسة تاريخية أدبية	Ufuk SARI (Freie Universität, Germany) “Selâhaddin Eyyübî Hakkında Tarihten Günümüze Kadar Neşredilmiş Almanca Telifler”	Cemal TOKSOY (İslami Araştırmalar Merkezi), “Selâhaddin Eyyubi'nin Başarılarının Sırları”

VI. OTURUM/16:00-17:30

KUDÛS SALONU Oturum Başkanı: Xalid SADİNİ (Araştırmacı Yazar)	ŞAM SALONU Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Fadıl AYĞAN (Siirt Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakeem Ahmed Mam Bakr (Salahaddin University/ Iraq) الحالة العلمية في عهد السلطان صلاح الدين الأيوبي	Yrd. Doç. Dr. İbrahim BARCA (Siirt Üniversitesi) “Selâhaddin Eyyübî'nin Beraber Yaşama Dair Algısı ve Bu Yöndeki Pratikleri”
Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ (Dicle Üniversitesi) “Jı Dewra Selâhaddin Eyyubiya İro Kurden Misre”	Yrd. Doç. Dr. Necati SÜMER (Siirt Üniversitesi) “11 ve 13. Yüzyılları Arasında Kudüs'te Dinsel Çoğulculuğun Sembollerini Olarak Ağlama Duvarı, Kutsal Kabir Kilisesi ve Kubbetüs Sahra”
Dr. Tahseen Ibrahim Doski (Duhok University/Iraq) الشاعر الكردي علم الدين الشاتاني الديار بكر في معية السلطان الناصر صلاح الدين	Yrd. Doç. Dr. İlyas ERPAY (Siirt Üniversitesi) “Selâhaddin Eyyübî Dönemi Din Eğitimi ve Eğitim Kurumları”
Dr. Hakeem Abdulrahman el-Babiri (Duhok University/Iraq) مدى اعتماد صلاح الدين على الكورد في تأسيس الدولة الأيوبية وتثبيت أركانها	
Dr. Mohsin Ibrahim Ahmed (Duhok University/Iraq) الأسرة المارانية ودورها العلمي في ظل الدولة الأيوبية	

DEĞERLENDİRME OTURUMU

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCI
Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma (Siirt Üniversitesi)
Prof. Dr. Omer Tadmori (The Lebanese University/Lebanese)
Prof. Dr. Süheyl Sapan (King Saud University/ Saudi Arabia)
Prof. Dr. M. Sait Özervarlı (Yıldız Teknik Üniversitesi/ İstanbul Türkiye)
Prof. Dr. Muhammed Taher İsmail (International Union For Muslim Scholars/ Qatar)
Prof. Dr. Ali Bakr Hasan (King Saud University/ Saudi Arabia)

İçindekiler

Üçüncü Bölüm

Selahaddin Eyyubi Döneminde Siyaset, Fetih ve Sosyo- Kültürel Hayat

Selâhahaddîn-i Eyyübî'nin Müslüman Olmayanlara Yönelik Uygulamalarının Kur'ân Perspektifinden Değerlendirilmesi / Mehmet SALMAZZEM, Abdulkerim BİNGÖL, 21

Selahaddin Eyyubi'nin Birlikte Yaşama Kültürü Çerçevesinde Gayr-ı Müslimlere Olan Muamelesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirmesi / Bedri ASLAN, 35

رمزية السيف في عصر صلاح الدين الأيوبي

47, حسن عبد الوهاب حسين سليم

11 ve 13. Yüzyılları Arasında Kudüs'te Dinsel Çoğulculuğun Sembolleri Olarak Ağlama Duvarı, Kutsal Kabir Kilisesi ve Kubbetüs Sahra / Necati SÜMER, 63

رعاية الدولة العثمانية لأوقاف السلطان صلاح الدين في القدس الشريف

73, إبراهيم ربايعه

Salahaddin-i Eyyübî'nin Fatımî Halifeliğini Ortadan Kaldırması / Mehmet Salih ARI, 105

التاصر صلاح الدين في لبنان الدكتور عمر عبد السلام تدمري لماذا "صلاح الدين" في "لبنان"؟

امتداد النفوذ الايوبي في بلاد الجزيرة وهكاري في عهد صلاح الدين (٨٧٥-١١٨٥هـ/٢٨١١-٥٨١١)

177, دراسة تاريخية درويش يوسف حسن

مدى اعتماد صلاح الدين على الكورد في تأسيس الدولة الأيوبية وتثبيت اركانها

197, حكيم عبدالرحمن زبير الباييري

المغاربة وصلاح الدين الأيوبي: صراع ضد الصليبيين

219, محمد بن عبد المومن

Selâhaddîn Eyyübî'nin Beraber Yaşama Dair Algısı ve Bu Yöndeki Pratikleri / İbrahim BARCA, 235

الأسرة المارانية ودورها العلمي في الدولة الأيوبية

253, الدكتور: محسن إبراهيم أحمد الدوسكي

Salahaddin Eyyübî'nin Mezhep Siyaseti / İlhan BARAN, 309

موقف المؤرخين السريان من تحرير صلاح الدين لبيت المقدس

325, البروفيسور الدكتور فرست مرعي

Selâhaddîn Eyyübî'nin Fıkhî Faaliyetleri Bağlamında Sünnî Akîdeyi Yayma Çabası -Kürtlerin Şâfiîleşmesindeki Rolü- / Mehmet Macit SEVGİLİ, 355

الخلافة العباسية والسلطان صلاح الدين الأيوبي دراسة في العلاقات الدبلوماسية بين المركز والأطراف

369, د. محمد عبد الله القدحات

Selahaddin-î Eyyübînin Haçlılarla Mücadelesinde Şam Fukahasının Rolü / Mesut BAYAR, 393

Kudüs'ün Haçlılar (1099) ile Müslümanlar (1187) Arasında El Değiştirmesi Sırasında Şehir Halkına Yapılan Muamele Hakkında Bazı Değerlendirmeler / Mustafa HİZMETLİ, 407

Selahaddin Eyyübî'nin Hama Beyliğini Teşekkül Ettirmesi ve Yeğeni Takıyüddin Ömer ile Münasebetleri / Mustafa KILIÇ, 417

Jı Dewra Selahuddînê Eyyübî Heya Îro Kurdên Mısrê / Mustafa ÖNCÜ, 437

صلاح الدين عند مؤرخي عصر التنوير في بريطانيا: روبرتسون وهيوم وجيبون

463, علي بكر حسن

Selahaddin Eyyubî Zamanında Şırnak ve Çevresi / Hüseyin GÜNEŞ, 489

Selahaddîn Eyyübî'nin Savaş Stratejisinin Dayandığı Bazı Temel İlkeler / Mustafa ÖZKAN, 515

Selahattin Eyyubi ve Akka Savunması / Nadir KARAKUŞ, 523

Selahaddin Devri Selçuklu Eyyubi İlişkileri ve Eyyubilerin Anadolu Politikası / Süleyman ÖZBEK, 541

فتوح السلطان صلاح الدين في الشام وفلسطين

553, عبد الرزاق مرزوق

جهود السلطان صلاح الدين الأيوبي ودوره في ازدهار الحياة العلمية الطبية في بلاد الشام

565, علي محمد فريد علي

Selâhaddîn-i Eyyübî'nin Abbâsî Halifeleri ile Olan Münasebetleri / Yasemin SARI, 589

Selâhaddîn Eyyubi'nin Kudüs Haçlı Krallığı ile Yaptığı Şam Antlaşması (571/1175) / Ziya POLAT, 605

Değerlendirme Oturumu, 623

Katılımcı Listesi, 639

Sempoyum Fotoğrafları, 643

Üçüncü Bölüm

Selahaddin Eyyubi Döneminde Siyaset, Fetih ve Sosyo- Kültürel Hayat

- İSAM Mustafa Akla ve Yusuf Ahmed beni Yasin, *Kitabü'l-Cihad li's-Sülemî, Dirasat,Ulumu'l-İnsaniyye v ve'l-ictimaiyye*, Cilt: 41, Sayı: 3, Ürdün, 2014.
- İSFEHANÎ, İmadeddin, *Kitabü'l-Fethi'l-Kussi fi'l Fethi'l-Kudsi*,Thk.Muhammed Mahmud Sabah,y.y.,1888.
- KETTANÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Cafer b. İdris Kettani, *Hadis Literatürü*, 1345/1927; trc. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul,1994.
- RABÎÎ, Ebu'l-Hasen Ali, *Fedail-ü-Şam ve Dimaşk*, Thk.Selahuddin el-Muncid, Matbuatu'l-Mu'cemi'i-İlmi'l-Arabî, Dimaşk, 1952.
- SELLÛBÎ, Muhammed Ali, *Selâhaddin el-Eyyûbî ve Cuhuduhu fi'l-Kadâi ale'd-Devleti'l-Fâtimiyye ve Tahriri'l-Beyti'l-Mukaddes*, Daru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut, 2008
- ŞEŞEN, Ramazan, *Selahaddin Eyyubi ve Devlet*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1987.
- YALAR, Mehmet, "Eyyubîlerde İlim ve Ulema", *Haçlı Seferlerinin 900. Yıldönümünde Uluslararası Selahaddin-i Eyyubi Sempozyumu*, Diyarbakır,1997.

Kudüs'ün Haçlılar (1099) ile Müslümanlar (1187) Arasında El Değiştirmesi Sırasında Şehir Halkına Yapılan Muamele Hakkında Bazı Değerlendirmeler

*Mustafa HİZMETLİ**

Giriş

Kudüs, Hz. İbrahim'den itibaren pek çok peygamberin yaşadığı, mukaddes olarak da tanımlanan bir bölgede yer alması, Hz. Süleyman tarafından inşa ettirilen Beytülmakdis'i içinde barındırması, İsrailoğullarının ve onlara gönderilen peygamberlerin mücadelelerinin mekânı olması açısından semavi dinler geleneğinde önemli bir yere sahip olmuştur. Hz. Peygamber'in sağlığında bir dönem için Kudüs'ün kible olarak tercih edilmesi, Müslümanların bu şehri dini bir merkez olarak görmelerinin sebeplerinden birini teşkil etmiştir. Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan çevresi bereketli kılınan Mescid-i Aksâ'ya gece götürülmesi şeklinde gerçekleşen mucizevi olayın mekânı olarak kabul edilmesi Müslümanlar için bu şehrin önemini artırmıştır.¹

Yermuk zaferi (636) ile birlikte Bizans'ın elinden alınan Suriye'den sonra sıra Filistin'e gelmişti. Kudüs'ü kuşatan İslam ordularının başkumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrah'tan aman dileyen ve Müslümanların Suriye şehirleriyle yaptıkları anlaşmalara benzer bir anlaşmanın kendileriyle de yapılmasını teklif eden Kudüs'ün Hıristiyan halkı şehri bizzat halifeye teslim etmek istediğini bildirdi. Bu sırada halife olan Hz. Ömer'in şehri teslim alışıyla ilgili farklı rivayetler bulunmakla birlikte, halkın anlaşma teklifi üzerine, 638 yılında şehre bizzat gelen Hz. Ömer'in anlaşmayı imzalayarak şehri teslim aldığı şeklindeki rivayetin doğru olduğu anlaşılmaktadır.² Yahudi, Hıristiyan ve

* Doç. Dr. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

1 Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *DİA*, c. XXVI, s. 327.

2 Casim Avcı, "Kudüs" (Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar), *DİA*, c. XXVI, s. 327; Belazürî, *Fütûh*, s. 138-139.

Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen şehrin fethinin ardından birçok sahabe ve tabii Kudüs'ü ziyaret etmiş, bir kısmı da buraya yerleşmiştir. Şehrin İslamlaşmasında önemli bir yere sahip olan Ubâde b. Sâmî'tin de aralarında bulunduğu bazı sahabiler Kudüs'te metfundur. Kudüs, Dimaşk'ı başkent yapan Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksâ'yı inşa eden Emeviler döneminde olduğu gibi, çeşitli imar ve onarım faaliyetlerinde bulunan Abbasiler döneminde de önemini korumuştur. Bir süre Tolunoğullarının (878-905) idaresinde kalan şehir uzun süre Kahire merkezli devletlerin idaresinde kaldı. Bir süre İhşidîler tarafından yönetilen şehir 969'da onları yıkan Fatımîlerin idaresine geçmiş (969-1071), çeyrek asır Selçuklu -Türkmen hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1098'de tekrar Fatımîlerin eline geçmiştir. Bu dönemde şehir dışında vefat eden birçok Yahudinin buraya getirilip defnedilmesi âdetine paralel olarak idareciler dâhil birçok Müslümanın burada defnedilmek istediği dikkati çekmektedir. Bunlar arasında Abbasilerin iki Mısır valisi ile İhşidîler ailesinin kurucusu Muhammed b. Tuğç başta olmak üzere aile mensupları, vezir ve hükümdarları yer almaktadır.³

Haçlıların Kudüs'ü Ele Geçirmesi

“Dünyayı daha iyi yapmayan insan, insan değildir”. (Cennetin Krallığı filminden)

I. Haçlı seferine katılan ordular yaklaşık üç yıl süren yürüyüşten sonra 7 Haziran 1099 Salı sabahı o sırada Fatımîlerin elinde bulunan Kudüs'ün karşısındaki en yüksek noktaya ulaştılar. Aynın günün akşamı şehir surlarının karşısında ordugâhlarını kurdular. Şehir sağlam surlarla çevriliydi ve vali haçlı kuşatmasına karşı gerekli önlemleri almıştı. Yafa limanına gelen iki Cenova ve dört İngiliz gemisinden aldıkları yardımla şehre taarruz için gerekli malzemelere de sahip olan haçlılar, 13-14 Temmuz gecesi genel bir taarruza geçtiler. Böylece beş hafta süren bir kuşatma sonucunda Kudüs 23 Şaban 492/15 Temmuz 1099 tarihinde düştü. Müslüman halk, Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu kutsal bölgeye sığınıp canlarını kurtarmaya çalıştıysa da bunları takip eden Tankred ve adamları üzerlerine saldırınca teslim olmak zorunda kaldılar. Tankred'in sancağı Kubbetü's-Sahra'nın üzerine asıldı. Tankred burasını kutsal bir mekân olmasına aldırış etmeden yağmaladı. Güneyden giren birlikler tarafından Davud kulesinde kuşatılan vali İftiharuddevvle ve garnizon haçlılar tarafından verilen aman üzerine şehirden canlı olarak çıkan tek Müslüman grup oldu.⁴

3 Casim Avcı, “Kudüs” (Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar), *DİA*, c. XXVI, s. 327-329.

4 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi, I*, çev. Fikret İşıltan, TTK 1989, s. 220; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 1997, s. 55; İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 2013, s. 83; Amin Malouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, İstanbul 2015, s. 60; Demirkent, “Kudüs”, *DİA*, C.

Müslümanlar 638 yılında Kudüs'ü fethettiklerinde Halife Ömer Hıristiyanlara can ve mal güvenlikleri konusunda söz vermiş, onların haklarını belirten bir anlaşma imzalamıştı. Haçlılar tam aksine bir tutumla şehirdeki bütün Müslümanları, hatta Müslümanlara yardım ettikleri gerekçesiyle bütün Musevileri öldürerek dünyada benzeri görülmemiş bir vahşet örneği sergilemişlerdir. Orduyla birlikte şehre giren Haçlı tarihçisi Fulcherius, “Bizim şövalyelerimiz ve yaya askerlerimiz Arapların canlıyken iğrenç boğazlarından yuttukları altınları bağırsaklarından çıkarmak için bunları öldürür öldürmez karınlarını deştiler. Adamlarımız ellerinde kılıç şehirde dolaşp kimseyi canlı bırakmadılar. Merhamet dileyenleri bile öldürdüler. Halkın evlerine girip ne buldularsa aldılar. Zengin veya fakir olsun girdiği eve sahip olacak ve evin içindekiler de kendisinin olacaktı. Bu şekilde birçok fakir insan zengin oldu.” Sözleriyle bu vahşeti dile getirmiştir.⁵

Frank Piskopos Raymond d'Agiles'in anlatımıyla “..Şehrin sokakları kesilmiş kol ve bacaklarla dolmuştu, yollarda öylesine ceset bolluğu vardı ki aralarından geçmek mümkün olmuyordu. Solomon'un tarihi Mabel'de bizimkiler öylesine kan akıtmışlardı ki cesetler kızıl bir ummanda yüzüyor, akıntının etkisiyle cesetler bir o yana bir şu yana sürüklenip gidiyorlardı. Sağda solda yüzen bacaklarla kafalar bazen başka bir cesede yapışıyordu. İğrenç bir karmaşa her yere hâkim olmuştu. O bölgede halkı kılıçtan geçirme görevini üstlenmiş askerlerimizin kendileri de bir süre sonra parçalanmış cesetlerden çevreye yayılan pis kokuya dayanamaz olmuşlardı.”⁶ Müellif, bu korkunç olaylara bir mazeret bulmaya çalışan insan, bunları ortaçağlardaki bir savaş sırasında kontrolden çıkmış, kendiliğinden gelişmiş, düşünmeden olup bitmiş barbarlıklar olarak düşünebilir, ancak durum hiç de öyle değildir diyor. Haçlıların komuta heyeti ilk günün olaylarını tamamen yetersiz görmüş ve Kutsal Haç'ın gölgesinde yapılan toplandı Kudüs'te yaşayan ve Katolik olmayan herkesin katledilmesi kararını almıştır. Bu kararın uygulaması sekiz gün sürmüş ve altmış bin Müslüman, Yahudi ve Ortodoks Hıristiyan erkek, kadın ve çocuk Frank kılıçları altında can vermiş, ölümden tek bir kişi bile kurtulamamıştır.⁷ Başka bir batılı yazar “1099 yılında, büyük bir mutlulukla, ayırım gözetmeksizin Kudüs'ün tüm halkını katlettiler,” diyor.⁸

XXVI, s. 329-330; Kudüs'ün Haçlılar tarafından zaptının popüler bir anlatımı için ayrıca bkz. Harold Lamb, *Haçlı Seferleri Demir Adamlar ve Azizler*, çev. G. Yavuzcan, ed. M. Alican, İstanbul 2012.

5 Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, 55-56; Işın Demirkent, “Kudüs”, *DİA*, C. XXVI, s. 329-330.

6 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi, I*, s. 221; H.A. Nomiku, *Haçlı Seferleri*, çev. Kriton Dinçmen, İstanbul 1997, s. 33-34.

7 Nomiku, *Haçlı Seferleri*, s. 34.

8 M. G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, çev. Heyet, İstanbul 1995, c. II, s. 289.

Ertesi gün Haçlılar zincirden boşanmış deliler gibi, yollarda, evlerde, camilerde bulunan herkesi erkek, kadın, çocuk demeden öldürdüler. Mescid-i Aksâ'ya sığınmış olanlar da kılıçtan geçirilmişti. Bu katliamın tanığı olan tarihçi Raimundus, mabetlerin bulunduğu bölgeye (Harem-i Şerif) giderken cesetlerin ve dizlerine kadar çıkan kan birikintilerinin içinden geçmek zorunda kaldığını söyler. Kudüs'te Müslümanların yanında bulunan Yahudiler ise, Haçlıların şehre girmesi üzerine topluca baş sinagoglarına kaçmışlardı. Fakat bunlar Müslümanlara yardım etmiş olmakla suçlanıp sinagogları içinde diri diri yakıldılar. Kudüs'te yapılan bu kanlı katliam bütün dünyada dehşet uyandırdı. Kurbanlarının sayısı kesin olarak belli olmamakla beraber⁹ bilinen husus, Kudüs'te mevcut bütün Müslüman ve Musevi halkın tamamının öldürüldüğüdür.¹⁰

İbnü'l-Esir, Kudüs'ün Haçlılar tarafından zaptını şöyle anlatır: Haçlılar Akkâ kuşatmasından sonra Kudüs'e yöneldiler, fakat ele geçiremediler. Kudüs'ü kırk küsur gün kuşattılar. Şehrin önüne iki burç diktiler; bunlardan biri Sıhveyn tarafındaydı, Müslümanlar onu yakıp içindekileri öldürdüler. Müslümanlar söz konusu burcu yakıp bitirince biri gelip şehrin öbür taraftan işgal edildiğini söyleyerek yardım istedi. Haçlılar şehre kuzey tarafından girdi ve 23 Şaban (15 Temmuz) Cuma günü kuşluk vaktinde işgal ettiler. Halk kılıçtan geçirildi. Haçlılar Kudüs'te bir hafta kalıp şehirdeki Müslümanları öldürdüler. Müslümanlardan bir kısmı Mihrâb-ı Davud'a sığındılar. Haçlılar onlarla üç gün savaştılar, sonunda buradakilere aman vaat ettiler, Müslümanlar da Mihrâb-ı Davud'u onlara teslim ettiler. Haçlılar sözlerinde durup aman verdiler, Müslümanlar da geceleyin çıkıp Askalan'a gittiler ve oraya yerleştiler. Haçlılar Mescid-i Aksâ'da yetmiş binden fazla Müslümanı öldürdüler. Bunlar arasında çok sayıda din adamı, âlim, âbid ve zâhid vardı. Bunlar yurtlarını terk edip bu kutsal yere komşu olmuşlardı. Haçlılar Kubbetü's-Sahra'nın kırk küsur gümüş kandilini de aldılar. Her bir kandilin ağırlığı 3.600 dirhemdi. Ayrıca ağırlığı kırk Şam rıtlı gelen bir ocağı da aldılar. Yine yüz elli tane küçük kandil ile yirmi küsur altın kandile el koydular. Sayısız ganimet ele geçirdiler.¹¹

9 Ebu'l-Ferec, Franklar'ın Süleyman Mabedi'nin içinde 70.000'den fazla Arap öldürdüğünü kaydediyor. *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 340. Sırma ise, bu rakamı 60.000 ile 70.000 arası olarak veriyor. İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, s. 85.

10 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 221; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 56; Raşid Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, haz. Ahmet Yüksel Özemre, Üsküdar 2002, s. 32; Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s. 61; Işın Demirkent, "Kudüs", *DİA*, C. XXVI, s. 329-330; Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, XIV, s. 530.

11 İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, (çev. Heyet) İstanbul 2008, c. VIII, s. 418-19.

Bu kanlı katillerin işlediği cinayetler karşısında bir kısım Hıristiyan bile korku ve nefrete kapıldı. Bu cinayetler İslam dünyasını yasa boğdu. Müslümanlar barbar Haçlıları ülkelerinden atmak için iki yüzyıl mücadele etmek durumunda kalacaklardı. Bütün İslam dünyası ağlıyordu. Bütün Batı dünyası sevinç içindeydi. Avrupa toplumu için ise bu olay mucizevi bir başarıydı.¹² Haçlıların bu başarısında kuşkusuz Suriye'deki emirlerin bölünmüşlüğü ve birbiriyle rekabeti rol oynamış olmalıdır.¹³

Suriye Çölü'nde kavurucu yaz güneşi altında üç hafta süren Şam-Bağdat yolculuğunun sonunda Abbasi Halifesi el-Mustazhirbillah'ın divanına matem işareti olarak kazanmış sarıksız başı ile giren Şam Kadısı Ebu Said el-Herevî şöyle haykırmıştı: Suriye'deki kardeşlerinize develerin eyerlerinden veya akbabaların kursağından başka eğleşecek bir mekan kalmamışken, bahçe çiçeği gibi uçarı bir hayat sürüp talih eseri başınızı soktuğunuz şu emniyetli kuytuda miskin miskin uyuklamaya nasıl cüret edersiniz? Ne çok kan döküldü! Kim bilir kaç genç kız utanç içinde o tatlı yüzlerini elleriyle gizlemek zorunda kaldı! Değerli Araplar hakarete alışıyor mu, yiğit Acemler şerefsizliği kabul mu ediyor?¹⁴

Kadı el-Herevî, yanında getirdiği kıyımdan sağ kurtulmuş az sayıdaki Kudüs muhaciriyle bu haykırışlarına inleyip ağlamalar ve gözyaşlarından başka cevap alamaz. Kadı'ya göre, "Kılıçlar savaş ateşini körüklerken, insanın kullanabileceği en kötü silah gözyaşı dökmektir." Çünkü onun amacı merhamet dilenmek değil, İslam'ın en yetkili makamlarını uyararak bu kıyıma müdahale edip sonlandırmalarını sağlamaktır. Yazık ki muhacirler Bağdat'ta büyük bir hayal kırıklığından başka bir şey bulamazlar. Halife, sarayının mensuplarından altı bilge kişiyi olayları araştırmakla görevlendirir. Bundan bir daha da söz edilmeyecektir. İslam ile Batı arasında bin yıl sürecek bir düşmanlığın kaynağı olan Kudüs kıyım ve yağması hiçbir tepkiye veya ayaklanmaya yol açmamıştır. Müslüman Doğu'nun istilacılara karşı seferberlik başlatması ve Şam kadısının halifenin divanındaki bu çağrısının ilk resmi direniş hareketi olarak kutlanması için elli yıl beklemek gerekmiştir.

12 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, s. 221; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 56; Raşid Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, haz. Ahmet Yüksel Özemre, Üsküdar 2002, s. 32; Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s. 61; Işın Demirkent, "Kudüs", *DİA*, C. XXVI, s. 329-330; Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, XIV, s. 530.

13 M. G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, c. II, 289.

14 Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s.13.

Haçlılara verilecek cevabın gecikmesinde İslam dünyasının Şîî ve Sünnî diye iki kutba bölünmesinin önemli rolü vardır. Abbasi ve Fatımî halifeleri ve bunlara tabi devletlerin nüfuz mücadeleleri o kadar aşırı ve derindir ki yaklaşan haçlı tehlikesine karşı birleşmeye dahi yanaşmazlar. Kudüs fatihi olacak Selahaddin gibi devlet adamlarının gözünde bile Şiilere karşı girişilen mücadele en az Franklara karşı yapılan savaş kadar önemlidir. İbnü'l-Esîr'in Frank istilasının kökeni hakkındaki şu açıklaması da Müslümanların içine düştüğü bölünmüşlüğe güzel bir örnektir:¹⁵ “Bazılarının söylediğine göre, Selçuklu İmparatorluğu'nun durmadan genişlediğini gören Mısır'ın efendileri korkuya kapılmış ve Franklardan Suriye üzerine yürüyüp kendileriyle Müslümanlar arasında bir tampon bölge oluşturmalarını istemişlerdi. Doğrusunu Allah bilir.”

Anadolu'yu geçerken taş üstünde taş bırakmayan haçlılar, zapt ettikleri hemen şehre aynı muameleyi reva görmüşlerdir: Katliam, yağma ve tecavüz. Antakya, Marratu'n-Numan ve Trablusşam hepsi aynı kaderi paylaşmışlardır. Üç dinin kutsal şehri Kudüs'ün payına bunlardan başkası düşmemiştir. Burasının öteki şehirlerden farkı, Yahudilerin de Müslümanlarla aynı akıbeti paylaşmış olmalarıdır.

“Kudüs'e gelirken Tanrı uğrunda savaştığımı sanıyordum. Sonra mal ve toprak için savaştığımı anladım...” (Cennetin Krallığı filminden)

3. Selahaddin'in Kudüs'ü Fethi

4 Temmuz 1187'de Hittin'de Frankları ağır bir yenilgiye uğratan Selahaddin, 20 Recep (25 Eylül 1187) günü Kudüs'ü kuşattı. Çok şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Sonunda Haçlılar aman dilemeye ve Kudüs'ü Selahaddin'e teslim etmeye karar verdiler. Balian d'İbelin 30 Eylül'de Selahaddin'in karargâhına gidip teslim şartlarını konuştu. Yapılan görüşmeler sonunda Selahaddin merhametli davranarak Franklara aman vermeyi kabul etti. Zengin fakir ayrımı yapılmaksızın erkeklerin onar dinar, kadınların beşer dinar, kız ve erkek çocukların ikişer dinar ödemesi kararlaştırıldı. Balian bu meblağın ödeyemeyecek durumda şehirde 20.000 fakir kimsenin bulunduğunu bildirdi. Yapılan pazarlık sonunda 30.000 dinar karşılığında 7000 kişinin hürriyetinin bağışlanması kararlaştırıldı. Ayrıca Selahaddin, para bulamayıp esarete sürüklenecek binlerce kişiye de hürriyetlerini iade etti. Selahaddin'in bu alicenaplığına karşılık ne Templier ne de Hospitalier tarikatı kendi hazinelerini harcamak istedi. Patrik ise sadece kendi kurtuluşu için on dinar ödedi; üstünde taşıdığı altınların ağırlığı altında sendeleye sendeleye,

15 Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s.55.

arkasında kendini takip eden arabalar dolusu halı ve gümüş eşya ile şehirden çıkıp gitti. Onun merhametsizliği Müslümanları bile kızdırdı ama aldırış etmedi.¹⁶

“Kudüs'ü teslim anlaşması sırasında Haçlıların temsilcisi Balian sorar: Kudüs'ün değeri nedir?”

Selahaddin Eyyubî cevaplar: Hiç... Her şey.” (Cennetin Krallığı filminden)

Kudüs 27 Recep (2 Ekim 1187) Cuma günü teslim alındı. O gün görülmeye değeri. İslam'ın sancakları şehrin surlarına dikildi. Selahaddin şehrin kapularına yed-i emin emirler atadı. Bunlar şehir halkından kararlaştırılan meblağı alacaklardı; fakat Franklar hainlik ettiler, kararlaştırılan meblağı ödemediler; bunun üzerine yed-i eminler malları taksim ettiler. Eğer verilen söz yerine getirilmiş olsaydı, hazineler dolar, bütün halk zengin olurdu; çünkü tespitlere göre şehirde kadın ve çocuklar hariç altmış bin süvari ve piyade vardı. Şehir halkının çok kalabalık olduğunu gösteren diğer bir husus ise belirlenen fidyenin miktarıydı. Frankların temsilcisi Balian otuz bin dinar ödeyerek 18.000 kişiyi serbest bıraktı, daha sonra yanında fidyeyi ödeyecek parası olmayanların hepsi orada kaldı. Kadın, erkek ve çocuk olmak üzere 16.000 kişi esir alındı.¹⁷ Bu esirlerin durumuna acıyan Selahaddin'in kardeşi Melik el-Adil abisine müracaat ederek hizmetlerine mukabil 1.000 kişinin kendisine bağışlanmasını rica etmiş ve bu ricası kabul edilmişti. Daha sonra Patrik Heraclius'un ricasıyla 700 kişi, Balian'ın ricasıyla da 500 kişi bağışlandı. Selahaddin ayrıca bütün yaşlı kadın ve erkekleri serbest bıraktığını ilan etti. Fidyelerini ödemiş olan frank kadınları sultana gelip, kocaları ölmüş veya esir iken nereye gidebileceklerini sorduklarında Selahaddin esarete bulunan bütün kocaları da serbest bırakmayı vaat ettiği gibi, dul ve yetimlerin her birine de mevkilerine göre kendi hazinesinden hediyeler verdi. Onun bu merhamet ve iyiliği ilk haçlı seferine katılan Hıristiyan galiplerin kötülükleri ile garip bir tezat teşkil

16 İmadüddin el-İsfahani, *el-Fethu'l-Kussi fi'l-Fethi'l-Kudsi*, daru'l-menar, 2004, s. 71-72; Ebü'l-Ferec Barhebracus Yuhanna İbnü'l-İbri, 685/1286; trc. Ömer Rıza Doğrul, *Abu'l-Farac Tarihi*, Ankara 1987, II, s. 445-446; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. II, s. 390; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 141; İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, s. 124-125; Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s. 183-184. O sırada sultanın katipliğini yapan İmadüddin el-İsfahani Selahaddin'e :“Bu piskopos, en az iki yüz bin dinar eden bir servetle beraber gidiyor. Biz onlara yalnızca kendi mallarını götürebileceklerini söyledik, kiliselerin ve manastırların hazinelerini değil. Buna izin verilmemeli!” diye sorar. Selahaddin şu cevabı verir: “İmzaladığımız anlaşmalara harfiyen uymalıyız, o zaman kimse müminleri sözlerine uymamakla suçlayamaz. Tam tersine Hıristiyanlar gittikleri her yerde bizim onlara yaptığımız iyilikleri anlatacaklardır.” Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s. 185; *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 446.

17 El-İsfahani bu sayıyı 15.000 olarak verir. Bunların 7000'i erkek, 8000'i kadın ve çocuklardan oluşuyordu. *el-Fethu'l-Kussi*, s. 76.

ediyordu.¹⁸ Beytülmal fidyelerden 100.000 dinar gelir elde etmişti.¹⁹ Haçlıların 88 yıl önce kana buladıkları şehirde ne bir insana dokunuldu ne de bir bina yağma edildi. Hiçbir taşkınlık yaşanmadı; Müslümanlar zafer sevincini olgunluk içinde sükûnetle kutladılar. Haçlılar Kudüs'ü terk edip Sur, Trablus ve Antakya'ya giderken, Ortodoks ve Yakubî Hıristiyanlar şehirde kaldı. Musevilerin de şehre yerleşmesine izin verildi. Hıristiyanlara ait kutsal yerlerin idaresi Ortodoks kilisesine teslim edildi.²⁰

Zamanın Frank, Yunanlı, Arap ve Ermeni tarihçilerin hepsi galibin (Selahaddin Eyyubi) mağluplara göstermiş olduğu yüce gönüllülük ve hoşgörüyü yazılarında vurgulamışlardır. Hiçbir Hıristiyan'a en ufak bir kötü muamele yapılmamış, şehir sakinlerinden kimsenin başına kötü bir şey gelmemiş ve galipler tarafından katledilen tek bir kişiye rastlanmamıştır. Şehirden ayrılan Kraliçe'nin etrafını saran ve kurtuluş fidyesi verecek paraları olmadığı için köle kalacakları için yalvarıp ağlaşan kadınları da alicenap Sultan tek bir sözüyle azat etti. Yine maddi durumları nedeniyle ömür boyu Araplara köle kalma tehlikesiyle karşı karşıya olan 4000 Frank'ın fidyelerini de kardeşiyle birlikte kendi bütçesinden ödemiştir. Sultanın yüce davranışları bununla da kalmamış, hasta veya yaşlı yakınlarını sırtlarında taşıdıkları için değerli mal ve eşyalarını geride bırakmak zorunda kalan düşmanları Franklere bu değerli mal ve eşyalarını memleketlerine götürebilmeleri için ordusundaki birçok araba ve diğer nakil vasıtalarını onlara yardımcı olmakla görevlendirmiştir.

Zamanın bütün vakanüvislerinin gerçekten de insanı etkilememesi imkânsız olan tüm bu ayrıntılar üzerinde aynı fikri paylaşımları, Selahaddin'in yüksek ahlaki kişiliğinin bütün dünya tarafından görülmemiş bir ağırlıkla kabul edilmesini sağlamıştır.²¹

Selahaddin Kudüs'ü, altınları istif etmek veya intikam almak için fethetmemiştir. Kendi açıklamasına göre, Allah'a ve imanına karşı görevini yerine getirmeye çalışmıştır. O kadar. Onun asıl zaferi, Kutsal Kent'i istilacıların boyunduruğundan fazla kan dökmeden, yıkıma yol açmadan, kin uyandırmadan kurtarmasıdır. Onun mutlu-

18 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. II, s. 390-391; İhsan Süreyya Sırma, *Haçlı Seferleri*, s. 126-127.

19 İmadüddin el-İsfahani, *el-Fethu'l-Kussi*, s. 73; İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi*, c. IX, s. 508-510.

20 İmadüddin el-İsfahani, *el-Fethu'l-Kussi*, s. 73-74; 75-76; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. II, s. 392; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 141; M. G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, c. II, 292; Işın Demirkent, "Kudüs", *DİA*, C. XXVI, s. 331; Demirkent, "Haçlılar", *DİA*, XIV, s. 535-536.

21 Nomiku, *Haçlı Seferleri*, s. 47-48; Raşid Erer, *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, s. 49; Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s. 185.

luğu, o olmasa hiçbir Müslümanın namaz kılamayacağı bu kutsal yerlerde secdeye varabilmektir.²²

Frankların 1099'da Kudüs'ü işgalleri sırasında sergilemiş oldukları iğrenç davranışlarla seksen sekiz yıl sonra Müslüman Arapların zafer kutlamaları sırasındaki yüksek ahlaki hasletlerini kıyaslamak mümkün değildir.

4. Sonuç

Selahaddin'in Kudüs'ün fethinden sonra teslim olan Franklara ve şehrin çeşitli dinlere mensup halkına yaptığı muamele Müslümanların savaş hukukuna olan saygılarına ve sözlerine sadakatlerine güzel bir örnek oluşturmaktadır. Oysa haçlılar Antakya, Maarratu'n-numan ve Trablusşam halkına ve özellikle Kudüs'teki Müslüman ve Yahudilere yaptıkları katliam ve soykırımla tarihte adlarını kara bir leke olarak yazdırmışlardır. Daha bir yere gitmeden önce kıyıcılık ve tecavüzle nitelenen isimleri ulaşmış, muhataplarının gırtlığında kılıçlarından önce korku ve acı düğümlemiştir. Kudüs halkına yaptıkları katliamla ilgili kendi dindaşlarının yazdıkları bile insanın kanını donduracak derecede korkunç olaylardır. Buradan da aslında Haçlıların Avrupa'dan yola çıkarken kendilerine belirledikleri Kudüs'ü kurtarma hedefinin ne olduğu daha iyi anlaşılmaktadır: Kudüs'ü Kudüs olmaktan çıkıp kendi barbar yurtlarına benzetmek, yüzyıllardır üç din mensuplarının barış ve huzur içinde yaşadıkları kutsal kenti, kan dökücü lük, katliam, yağma ve tecavüzün normal karşılandığı bir dünya yapmak. Cennetin krallığı filminde Haçlı şövalyelerin yaşam ilkesi olarak sık tekrarlanan "dünyayı daha iyi yapmayan insan insan değildir" parolasının ne kadar boş bir parola olduğu daha da netleşmektedir. Ya şövalyenin zihnindeki "daha iyi dünya" Müslümanlardan sadece ölü olarak söz edilebilen dünyadır ya da onların daha iyi olması için hep ötekilerin ölmesi gerekmektedir. Durum ne olursa olsun haçlıların daha iyi dünyasında Müslümanlara yer yoktur.

Haçlıların bu emellerine bu kadar kolay ulaşmalarında İslam dünyasının dini ve siyasi parçalanmışlığının önemli etkisi olmuştur. Özellikle de Küçük devletçiklerin emirlerinin kendi iktidar hırslarına ulaşmak adına kendi dininden rakiplerine karşı Haçlılarla işbirliğine gitmeleri bu parçalanmışlığı daha da artırmış, kuşatılan Müslüman şehirlerinin haçlı tecavüzleri karşısında savunmasız kalarak kolay yem olmasıyla sonuçlanmıştır. Müslümanların bu gafletten uyanıp birlik olmaları için elli yıl beklemek gerekmiş, Nureddin Mahmud Zengi'ye ait İslam dünyasını birleştirip Kudüs'ü

22 Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, s. 185.

kurtarma hayalini gerçekleştirmek Selahaddin Eyyubî'ye nasip olmuştur. O Müslümanların dağınık, birbirinden kopuk ve birlikten yoksun güçlerini kendi sancağı altında Sünnî idealler ve askeri birliklerin gaza ruhu etrafında birleştirerek Kudüs'ü kurtarıp Müslümanların çiğnenen onurunu iade etmiştir. Hiçbir ifade, Selahaddin'in bu başarısının Haçlılar tarafından şeref ve namusları çiğnenen Müslüman halklar için gerçek anlamını ifade etmeye yetmeyecektir. Selahaddin'in büyüklüğü büyük zorlukları yenererek bu zaferi kazanmasında değil, zaferi kazandıktan sonra bile Müslümanlara her türlü alçaklığı reva gören mağlup düşmanlarına karşı verdiği sözü tutarak merhamet ve hoşgörüsünü göstermesindedir. 1099'daki haçlı zaferi kan, gözyaşı, katliam ve tecavüzle kirlenirken, 1187'de Müslümanların zaferi Yahudi ve Hıristiyanların yanı sıra düşmanları frankların tattıkları hoşgörü, alicenaplık ve merhamet karşısında döktükleri sevinç gözyaşları ve minnet hisleriyle taçlanmıştır. Bu taraflı duygusal bir ifade olmayıp bu konuda kalem oynatan aralarında Hıristiyanların da bulunduğu birçoğuzarın ittifakla kabul ettiği bir konudur.

Kudüs'ün iki kuşatmasında da askeri açıdan benzerlik bulunmaktadır. Her iki kuşatma da hem kara hem deniz gücünün desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Selahaddin'in gaza ve birlik çağrısına icabet eden Mağrib emirliği, kuşatmaya deniz filosuyla destek vermiş, Kudüs ve diğer kıyı şehirleri bu şekilde haçlı işgalinden kurtarılmıştır.²³

Kudüs'ü zapt eden ordularda "dın" olgusunun kuşatma yapan orduda nasıl bir itici güç oluşturduğu ve bunların ortaya çıkardığı görüntünün bu kadar zıt oluşu iki semavi dinin farklılığından ziyade mensubu olduğu medeniyetin oluşturduğu algıdan kaynaklanmaktadır. İki medeniyet de Kudüs'ü almak istemektedir ancak biri yaşatmak, öteki sadece kendi yaşamak istemektedir. Ötekini yok etmek o kadar kanıksanmıştır ki Cennetin Krallığı filminin haçlı kahramanları icra ettikleri her talan, tecavüz veya katliamda "Tanrı'nın isteği bu!" ifadesini kullanırlar. Bu aynı zamanda insanın Tanrı'nın yerine geçerek hem yargılayıp hüküm veren hem de bu hükmü infaz eden konumuna yükseldiğini göstermektedir. Kudüs'te günahlarından arınmak ve bir yer yüzü cenneti inşa etmek hayaliyle Avrupa'dan dini bir vecd içinde sevk edilen kalabalıklar, ülkelerindeki karanlığı, barbarlık ve günahı buraya taşıyıp şehrin kutsallığını kirlenmekten başka bir şey yapamamışlardır.

23 Kudüs'ün fethi tamamlandıktan sonra Selahaddin'in oğlu, Mağriblilerin savaşta bu önemli yardımlarını en güzel şekilde ödüllendirerek, Harem-i Şerif'in batı duvarı olan Burak Duvarı bitişiğindeki sahayı, sadece Mağriblilerin oturabileceği bir vakıf mahalleye dönüştürmüştür. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Hasan Hüseyin Güneş, "XVI. Asırda Kudüs'te Meğâribî Mahallesi ve Cemati", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, Yayınlanmamış Doktora tezi.

Selahaddin Eyyûbî'nin Hama Beyliğini Teşekkül Ettirmesi ve Yeğeni Takıyyüddin Ömer ile Münasebetleri

Mustafa KILIÇ*

Giriş

Salahaddin Eyyûbî, yaşadığı dönemden bu güne kadar, İslam dünyasının takdirle andığı kahramanlardan biridir. Eyyûbîler devletinin kurucusu olan Salahaddin'in bugün hala büyük önem arz etmesi şüphesiz ortaya koyduğu mücadele azmi ve devlet adamlığıyla alakalıdır. Kendisinden yaklaşık bir asır öncesinden başlayan Haçlı saldırılarına karşı Salahaddin, yaptığı mücadeleler sonucu Kudüs'ün fethi başta olmak üzere önemli şehirleri yeniden Müslümanlara kazandırmış ve düşmanı sahildeki dar alana hapsetmiştir. İşte Haçlılara karşı kazandığı zaferler onun çağlar boyu yaşayan yıldız bir isim olmasını sağladı. Diğer taraftan ise Nureddin Mahmud ile dayanışma içerisinde Mısır'da Fatımîlere son vererek burada bir devlet kurması onun devlet adamlığını ve teşkilatçılığını göstermektedir. Salahaddin'in ortaya koyduğu bu başarı, düşmanlarına karşı gösterdiği onur mücadelesi ve adil yönetim anlayışı Hıristiyanlarca da takdir edilmiş ve İslam dünyasının kahramanı olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Şüphesiz Salahaddin Suriye, Mısır ve Filistin başta olmak üzere geniş bir coğrafyada siyasi faaliyetleri icra ederken yalnız değildi. Askeri kabiliyetine, basiret ve cesaretine güvendiği yakın adamları onun en büyük destekçileriydi. Salahaddin'in en büyük yardımcılarından biri de her zaman yanında olan ve naibi¹ olarak görev yapan yeğeni Takıyyüddin Ömer'dir. Mısır'daki Fâtımî Hilafetine son verildiği ilk andan Akka mü-

* Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SİVAS.

1 1176 yılı civarında Sultan'ın ağabeyi Turanşah Yemen'den geldi ve Salahaddin Dımaşk naipliğini yeğeni Takıyyüddin Ömer'den alarak ona verdi, bkz. Ebu Şâme, Şihabuddin Abdurrahman b. İsmail (ö. 665), *er-Ravzateyn fi Ahbâri'd-Devleteyn*, thk., İbrahim ez-Zeybek, Beyrut, 1997, II, 423-424; Şeşen, Ramazan *Salahaddin Eyyûbî ve Devri*, İstanbul, 2000, s., 68-71; Şeşen, "Eyyûbîler", *DGBİT*, VI, 315.